

že čas a priestor sú aj kvalitatívne rovnaké a napokon vyhlasevať, že mizne rozdiel medzi budúcnosťou a minulosťou.

Bolo by tu azda možné spomenúť, že ani Einsteinova teória nie je konečným slovom, že práve Planckova kvantová teória, ktorú spomína aj autor, nie je s ňou doteraj slučiteľná a že práve toto protirečenie núti fyzikov k ďalšiemu bádaniu a hľadaniu syntézy, ktorá bude zasa ďalším, vyšším stupňom v približovaní sa absolútnej pravde.

V poslednej, štvrtej kapitole (Princíp vývoja) vyvracia autor námietky idealistických filozofov a prírodovedcov proti dialektickému pojmu vývinu. Tvrdia totiž, že niet vývinu, že je iba zmena a že predstava vývinu od nižšieho k vyššiemu je len dôsledkom dodatočného ľudského hodnotenia.

Rudas tu postupuje veľmi pekne metodicky. Najprv dokazuje na množstve faktov, ba na citátoch samých idealistov, že príroda má svoje *dejiny*. Ďalej práve tak ukazuje, ako tieto dejiny nie sú len sledom náhodilých zmien, ale ako majú svoj určitý *smer*. A napokon ukazuje, že tento smer znamená aj *pokrok*, a to objektívne, bez ohľadu na naše ľudské hodnotenie.

Bolo tu možné azda pripojiť, že ani toto hodnotenie nie je náhodné, ale že je *odrazom* vývinu, pravda, ak ide o vedecké hodnotenie. A bolo možné aj spomenúť, že sa v prírode vyskytujú čiastočne „návraty“ k menej dokonalému, akési „degenerácie“, že sú to však práve len súčasťou celého procesu a že so stanoviska tohto *celého* procesu nie sú nijakým „návratom“; slovom, že tento proces prebieha zasa dialekticky.

Celá kniha je písaná jasne a srozumiteľne a je prístupná každému a užitočná aj tomu, kto sa priamo nezaobera prírodnými vedami.

L. Rudas vie sústrediť do krátkej úvahy veľké množstvo faktov a poznatkov bez zabíjania do zbytočných detailov a odbočiek a predsa len ostať jasným, srozumiteľným a zreteľným. Treba ozaj ľutovať, že L. Rudas, vynikajúci bojovník za vedecký svetonáhľad aj za jeho praktické dôsledky nemohol dať ešte viac maďarskému národu a nám všetkým, ktorí stojíme v tábore mieru a pokroku, zo svojich vedomostí, zo svojho hlbokého pochopenia marxizmu-leninizmu.

St. Felber.

JEROME DAVIS, KAPITALIZMUS A JEHO KULTURA

Zo sovietskeho skráteného vydania s prihliadnutím na anglický originál preložil Miloš Sova. Vydal Orbis, Praha 1952. Strán 532, cena broš. 114 Kčs, viaz. 148 Kčs.

Davisovo dielo patrí medzi mnohé knihy, ktoré napísali Američania o Amerike. V tejto veľkej skupine publikácií je však len niekoľko takých, ktoré hovoria o Amerike pravdu, teda podávajú Ameriku nie očami rozložitého bankára alebo zámožného turistu, ale očami miliónov bežných občanov s veľmi neistou existenciou.

Jerome Davis, americký historik a sociológ, nie je marxistom, no materiál, ktorý sossbieral a spracoval vo svojej knihe, je faktickým potvrdením tiež, podaných v Leninovej geniálnej práci *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu*. Davisa možno nazvať skôr reformátorom ako revolucionárom, pretože svoju prenikavú kritiku kapitalizmu robí prevažne s pozícií buržoázneho, teda idealistického mysliteľa; nakoniec sa však nevie ubrániť niektorým logickým dôsledkom z preštudovaného materiálu. Jedným z takýchto dôsledkov je veta: „Malo by byť každému jasné, kto nestrane skúma náš hospodársky poriadok, že doba kapitalizmu je temer u konca — i keď uplynie ešte niekoľko desaťročí, kým nastane definitívne finále.“

Davis bol pred publikovaním svojej knihy profesorom na yaleskej univerzite. Po jej vyjdení sa stal obeťou americkej demokracie a musel opustiť svoje miesto. Tento zárok proti Davisovi bol v plnom súhlase so zásadou, ktorú tak prenikavo a otvorene vyslovil svojho času John Edgerton, predseda Národného sväzu priemyselníkov, na shromáždení príslušníkov metodistickej cirkvi: „Môžem hrdo povedať, že ranné modlitby v mojom závode mali veľmi krásny hospodársky výsledok. Robotníci teraz vyrábajú omnoho viac ako pred niekoľkými rokmi, kým sa modlitby zaviedly. Ľudí, ktorí nie sú kresťanského vyznania, sme zbavili temer každej možnosti dostať prácu. Preverujeme tých, ktorí sa k nám hlásia a zisťujeme, či nemajú nejaké nebezpečné názory. Takýmto spôsobom sme vedeli ochrániť svoj závod od výtržností.“

Davisova kniha vyšla prvý raz r. 1935; tretie vydanie v angličtine bolo r. 1941 a ruský preklad vyšiel r. 1949. Ani pätnásť rokov po vyjdení nestratila svoju aktuálnosť, čo je jednak dôkazom autorovej oboznámenosti s typickými stránkami amerického života, jednak dôsledkom zákonitosti, platných v období imperializmu. Toto štádium zahŕňajúceho kapitalizmu nestratilo svoje znaky od začiatku tridsiatych rokov, keď začal Davis písať svoju knihu a keď vo vnútornom živote Ameriky nastúpil Rooseveltov nový režim. Franklin Delano Roosevelt patril bezpochyby k najväčším a najpokrokovejším postavám Spojených štátov amerických; a predsa aj obdobie jeho prezidentstva, začaté po vyvrcholení hospodárskej krízy a zachytené v Davisovej knihe, bolo obdobím plnokrvného kapitalizmu; obdobím, keď naplno fungovali všetky priepastné antagonistické protirečenia imperializmu.

Davisova kniha sa skladá z dvoch častí a záveru. V prvej rozoberá jednotlivé stránky amerického hospodárskeho života — výrobu, burzu, distribúciu a spotrebu. Druhú časť venoval otázkam americkej buržoáznej kultúry, zatiaľ čo v tretej, ktorá je krátkym shrnutím, si kladie otázku: Udrží sa kapitalizmus pri živote?

V hospodárskej časti obsahuje Davisovo dielo mnoho zaujímavých príkladov, odhaľujúcich zákulisie hospodárskej politiky amerického imperializmu. Honba za ziskom je hlavnou pohnútkou celého šialeného kolobehu amerického kapitálu. Davis podáva so zvláštnou prenikavosťou rozličné triky a machinácie na amerických burzách, klamstvá v súvisi s investičnými trustami a iné zločinné špekulácie monopolného veľkokapitálu. Davis pri nejednej príležitosti názorne ukazuje, že americký kapitalizmus už dávno pochoval zásadu voľnej súťaže a práve tak že je veľkou lžou povest o trhu ako „demokratickom zariadení“ šírená kapitalistami. Podľa tejto povesti vraj každý, kto kupuje, hlasuje svojimi dolármi. Pravdou je, že kapitalisti svojimi nemravnými prostriedkami, najmä falošnou reklamou, môžu udržiavať spotrebiteľa v neznalosti, vykorisťovať jeho nevedomosť a tým riadiť dopyt v duchu vlastných záujmov.

Keďže Davisov spis vznikol ešte v tridsiatych rokoch, nie je v ňom zachytený ďalší vývin amerického imperializmu, smerujúci po druhej svetovej vojne k čoraz vyhranenejšej fašizácii. Marshallov plán bol plánom predĺženej ruky amerického imperializmu, ktorý sa s jeho pomocou vetrel do vnútorného mechanizmu temer všetkých vojnových poškodených kapitalistických štátov. Kapitola o Marshallovom pláne by bola logickým uzavretím Davisových pozorovaní a rozborov v oblasti amerického hospodárskeho života.

Pokiaľ ide o vedecko-ekonomickú stránku Davisovej knihy, sú v nej mnohé závažné nedostatky, ktoré konštatoval už sovietsky recenzent diela S. D. Skazkin. Tak sa dal Davis zaviesť so správnej cesty pokryteckým tvrdením niektorých buržoázných ekonomov a kapitalistov, že USA ako materská krajina v podstate dopláca na svoju koloniálnu ríšu. Podobné tvrdenie šírila za prvej ČSR česká buržoázia vo vzťahu k Slovensku. Je to známy argument, používaný kapitalistami v období hospodárskych alebo vojnových intervencií.

Iné autorove teoretické nedostatky spočívajú v tom, že niektoré složky a javy kapita-

listického hospodárstva berie izolovane; tak napr. myslí, že banky v kapitalistickom zriadení nevedomky pripustily, aby toto zriadenie zvrátilo všetky ich predstavy; podobne izolovane berie aj otázku nadvýroby, nevedomujúc si, že problém nadvýroby je výsledkom protikladu medzi spoločenským charakterom výroby a súkromnou formou prisvojovania.

Keďže Davis sústreďuje svoju pozornosť na objektivistické interpretovanie rozličných kapitalistických machinácií, nepostrehol jadro celého hospodárskeho a kultúrneho nemravu kapitalistickej spoločnosti, a to jej rozdelenie na antagonistické triedy. Davis hovorí o triedach, ale rozumie nimi akési „stupne“ na spoločenskom rebríčku; o triedach v USA hovorí: „Je pravdepodobné, že v Spojených štátoch sa spoločenské triedy zakladajú do značnej miery na štyroch činiteľoch: na tom, ako vysoko stoja rodičia na spoločenskom rebríku; na životnej úrovni; na kultúrnej úrovni jednotlivcov a konečne — na veci azda najdôležitejšej — na hospodárskom príjme.“ Z toho jasne vidieť, že Davisovo chápanie spoločenských tried nie je vedecké, nedefinuje ich vzťahom k výrobným prostriedkom, ale druhoradými, odvodenými vlastnosťami.

Druhá časť knihy, zaoberajúca sa kapitalistickou kultúrou, v nejednom smere predčí po teoretickej stránke hospodársky rozbor amerického imperializmu v prvej časti. Autor si všima kapitalistickú kultúru v najrozmanitejších prejavoch a aspektoch — bývanie, obliekanie, výživa, myslenie, cirkevný život, tlač, šport, knižný trh, právo, mravnosť atď. Tieto state Davisovej knihy sú neobyčajne zaujímavé a plastické.

Na druhej strane však aj o tejto časti Davisovej knihy možno povedať, že je do značnej miery skôr pohľadom do nedávnej minulosti ako vernou kresbou súčasného stavu. Ako americké hospodárstvo, tak aj americká „kultúra“ rozbujnela najmä po druhej imperialistickej vojne do neuveriteľných rozmerov, takže všetky krajiny kapitalistického sveta sú ňou priamo zaplavené. Americká produkcia románová, výtvarná, varetná, hudobná a filmová dnes systematicky udúša rozvoj národných kultúr v celom kapitalistickom svete.

Temer všetko, čo obsahuje Davisova kniha, tvorilo — i keď v menších rozmeroch — náš hospodársky a kultúrny včerajšok. Preto v čase uvedomovania a mobilizovania všetkých mierových síl je nanajvýš užitočné a závažné pripomínať si tento včerajšok, aby sme neupadli do prípadného preceňovania ťažkostí, ktoré súvisia s výstavbou socializmu. Davisova kniha spĺňa poslanie takéhoto pripomínača. Tým zároveň pomáha vidieť veľkosť premeny, ktorú sme prekonali porážkou kapitalizmu a nastúpením na cestu víťazného socializmu.